

Horvát és a szex

Adalékok egy eldönthetetlen vitához

Horvát Árpád az 1870 körül

Az a kérdés, hogy Horvát Árpád egyetemi tanár, az 1870-es években az Egyetemi Könyvtár igazgatója a társadalmi átlagnál intenzívebben érdeklődött-e a női nem iránt, sőt! hogy ez az érdeklődése túllépte-e a tolerálható mértéket, legelőször a Mikes-Dernői Kovács-féle monográfiában merült fel, amire a szerzők mindjárt válaszolnak is: igennel. De az az igazság, hogy ezt a sommás vádat tulajdonképpen csak Júliának a halálos ágyán Horváthoz írt levelével tudják alátámasztani. A másik felet meghallgatni nem volt módjuk. Pedig létezett már akkor is ez a mind mostanáig még hivatkozásként sem publikált röpirat-kettős, amelyben maga az e téren súlyosan elmarasztalt tudós állította ki magáról a bizonyítványt. Mert bár kétségtelenül a szalonképesség bizonytalan határain belül marad, a szövegek tartalma arra utal, hogy még az ötvenedik életévén túl is (ne felejtjük, a 19. században járunk, no de azt se felejtjük persze, hogy Jókai hetvennégy évesen vette nőül Nagy Bellát) egészen az exhibicionizmusig hirdette magáról: férfi a javából.

Exhibicionista röpiratok

A lapok – amelyeket az OSZK kisnyomtatványtára őriz – a város közönségének szólnak. A teljes nyilvánosság elé tárva Horvát (második) házasságának intim történetét. („Horvát Árpád válóperéből Willingsdorfer Antónia ellen.” És „Horvát Árpád válóperéből Willingsdorfer Antónia ellen 2-ik sz.”)

Antónia – Tóni – a Kuglernél szolgált cukrászlányként 1871 januárjától. Itt ismerkedett meg vele a tanár úr, s hallgatta meg többször is a kaposvári illetőségű, bizonyosan nagyon fiatal lány hízelgő mondatait: „mily szerencsésnek tartja azon nőt, kit én felségül venni hajlandó volnék”.

Sok hónap telik el, Horvát, aki kéreti magát, végül kötélnek áll, bár elmondja – és leírja – „mily nehéz lenne rá nézve (már mint Tónira – B. P.) a koros férj oldala mellett a neki folyvást udvarló gróf Zichy Viktor csásbjainak ellenállni.” Úgy látszik, még a férj-jelölt is tudta, de egyelőre nem zavarta, hogy az aranyifjú arisztokrata a kiasszony állandó partnere. Még hogy ő! És még hogy öreg! – háritja el a Tóni a vádat és hogy nem remél kielégülést a házasságban. Utóbbit a jelölt büszkén nyugtázza (és a többi részlettel együtt ezt is közhírré teszi...).

1873. június 3-án vezeti oltár elé Kaposvárott a Willingsdorfer lányt, akivel másnap édesanyja is felköltözik Pestre, a könyvtár-igazgató akkori, Múzeum körút 21. szám alatti lakásába. Tóni pedig azt a kívánságát fejezi ki, hogy egyelőre a mamával aludna: „míg az új helyzetet majd meg fogja szokni”.

Igen hamar kiderül aztán, hogy hajnalonta eljár hazulról az ifiasszony (ezt leplezendő alszik a mamával), és amikor Horvát a személyzetet kérdőre vonja, a szakácsnő pedig bevallja: „a lelkemre kötötte az asszonyosság, hogy a legnagyobb csendben nyissam ki a kaput, nehogy az úr felébredjen.” Gyorsan peregnék az események, Horvát rátör az anyósra, aki szedi is a cók-mókját, s hazautazik Kaposvárra, Horvát pedig feltéri felesége asztalfiókjának zárját, hozzájut a naplójához, benne minden bizonyítékkal, ami több mint elegendő, hogy a válóper megindítsa. Így summáz: „...ez az egész házasság nem volt egyéb, mint (...) alávaló módon kivitt rít csalás mert az egész kilenc hónap alatt, a míg jegyesem volt, úgyszintén későbbben is, mikor már törvényes feleségem volt, folyton-folyvást játszotta Zichyvel a szerelmi regényt”.

Kap a röpiratban kemény mondatokat Zichy gróf, Pest vármegye ex-főispánja is, a „kitanult kéjenc”, „főrangú gonosztevő”, a „társadalom heréje” (Stílusos áthallás).

De még vár a felszarvazott. A házasság hatodik hetében Tóni megpróbálja beljebb terelni csapdájába az urát: „a kacérságnak minden eszközét felhasználta, hogy őt nőmmé tegyem. De a gondolat, hogy egy fattyú-gyermek fog előbb-utóbb családomba becsempésztetni (...) adott nekem annyi erőt, hogy a szép asszony részéről kínálkozó alkalmat felhasználatlanul hagyjam.” Pedig „folytonosan volt alkalmam meggyőződni afelől, hogy benem mind az érzéki vágy, mind a férfierő megvan.” (Csak az a kérdés, miként tudott erről Tóni meggyőződni? Nyilván sehogy. Jövőjét készíti elő Horvát ezekkel a mondatokkal, ami egyébként később már nem torkollik újabb házasságba.)

Örökség: visszaperelve

A válóper 1874 tavaszán kezdődik, május 9-én kelt ez az első, néhány mondat erejéig idézett röpirat, amelyet érdemes végigolvasni. Pontos korrajz, és sokkal több, mint Horvát magamutogatása. De erre itt most nem kerülhet sor, már ennek az elsőnek a terjedelme is fél ívnyi. A másodiké sem sokkal kevesebb, ezt Horvát 1875 májusában vitte nyomdába. Kiderül belőle: Tóni – az alperes – azt állítja, tudósunk kényszerítette őt a házasságra.

Hogy nem volt kényszer, annak bizonyítását az „esztergomi főtisztelendő Főszentszék” kéri be a felperestől, mert Willingsdorfer Antónia, Szendrey Julia után a második Horvát Árpádné katolikus vallású, miközben Horvát – elővigyázatosságból – 1875-ben áttért a „reformáta” hitre, s így őt nem csak ágytól-asztaltól választhatta el az állami bíróság. Viszont Tóninak volt még egy dobása: a katolikus egyház talán megmenti a (név)házasságát (és az örökségét).

A válást 1877. február 5-én mondta ki a kúria. Ezt megelőzően, 1876. február 12-én Esztergom. Mindkét bíróság megállapította: „a házasság csak színlég állt fenn”.

Horvát Árpád 1880-ban újabb pert kezdeményez, hogy semmisnek mondassa ki írásos nyilatkozata érvényességét, amelyben halála esetén Antóniára hagyta (volna) minden vagyonát. Akkor „Horvát Árpádné budapesti lakos” a Damjanich u. 5-ben lakik. És ezt a pert is elveszti.

Az utolsó hír, amit megtaláltam a perveztesről, hogy 1890-ben keresetet adott be a bíróságra: ne csak ágy-asztal módra válasszák el, áttért ugyanis a református hitre, amire nézve bemutatja *Búza József* kaposvári lelkész 1889. december 21-én kiadott nyilatkozatát. Az ítélet még 1890-ben megszületik: az „új házasságra léphetés megengedett”.

Zárt anyag

Ötezer kötetes híres könyvtára volt Horvát Árpádnak, özvegye évtizedeiben ezzel a gyűjteménnyel lakott együtt a Szendrey Ignác vásárolta Hét Bagoly házban, a Képiró utcában. Ha Horvátnak fölmutatható érdemeiről a később évtizedekben, most már évszázadban egyáltalán szó esik, egyértelmű elisme-

réssel említik, hogy ezt a gyűjteményt a Nemzeti Múzeumra hagyta. (Miután visszaszerezte Willingsdorfer Antóniától). De hát nem ez történt, s főleg nem így. A Vasárnapi Ujság írja 1896 februárjában: „Horváth (sic! – B. P.) Árpád néhai egyetemi tanárnak Horváth István történetíró fiának szakmunkákból álló becses könyvtárát, Mészáros Károly, az ismert bőkezű adakozó megvette 6000 frtért a nemzeti muzeum számára. A könyvtár 4000 kötetből áll, s különösen a század elei magyar irodalmat, a heraldikai, oklevéltani és szociális kérdéseket tárgyaló könyvekben gazdag. Wlassics Gyula közoktatásügyi minisztert Mészáros levélben értesítette ajándékaról, megjegyezve, hogy a könyvtárt elsősorban a Muzeumnak, a Muzeum választása után pedig részben a báró Eötvös József kollegiumnak, részben az egyetem bölcsészeti karánál rendszeresített szemináriumnak ajándékozza. A közoktatásügyi miniszter megleghangu levélben mondott köszönetet az adományért.”

Hogy ki volt ez a bizonyos jótékony adakozó azt a halálakor ugyancsak a Vasárnapi Ujságban megjelent gyász hírből idézem: „Az ismert dúsgazdag emberbarát, aki sok adományt tett az utóbbi években jótékony és tudományos célokra, Szegeden született, orvosként a honvédségbe lépett, szerencsés vállalataival milliányi vagyont gyűjtött. Alapítványai kitesznek 150 ezer forintot. (I. Ferencz József Nevelőintézetnek, a Ludovika Akadémiának, gyakorló orvosok segítő egyesületének, a királyi magyar orvos-egyesületnek, szegedi nőegyesületnek, magyar gazdasszonyok egyesületének, az ipolysági kórháznak adott sok ezreket. Tervezte a millenniumi díszfelvonulás megfestetését az új országház számára, s e célra 32 ezer forintot hagyott végrendeletében.”

Horvát Árpád 1894 októberében halt meg. Egyetlen gyermeke, leánya, *Ilona* élt már csak akkor, nyilvánvalóan ő örökölte – s adta el Mészárosnak – a híres könyvtárát. A szállítandó anyagot 1896. február 4-én csomagoltatta 42 faládba *Fejérpataky László*, a múzeum könyvtárának „igazgató-őre”. A gyors és fárasztó munkáért a múzeum igazgatójától, *Szalay Imrétől Kerekes Pál* laboránsnak 5, *Zárai József* szolgának 3, *Jurcsó József* szolgának 2 forint jutalmat kért – lehet, hogy ő is kapott valamennyit persze.

Azóta az anyag beépült az Országos Széchényi Könyvtár törzsállományába, nem tartják nyilván különgyűjteményként, így az se derülhet most már ki, hogy mi lett a sorsa és egyáltalán melyek voltak annak a gyűjteményrésznek a darabjai, amelyeket *Mikes* a könyvében „elképesztő obszcuritásokat ábrázoló és leíró gazdag kollekción” –ként nevez meg.

Wix Györgynének az OSZK 1984-85. évkönyvében jelent meg figyelemre méltó tanulmánya *Rég elfelejtett gyűjtőkről* címmel. Megírja, hogy 1885-ben a Statisztikai Hivatal felmérte a könyvtárakat, és publikálta is ennek eredményeit, azt is, hogy a kérdőpontokon túl Horvát egész tanulmányban méltatta válaszában a saját anyagát. Ebből a szerző idéz is néhány sort, annak bizonyítékául, hogy „*Szendrey Julia* nem alaptalanul panaszkodott a számára mélyen megalázó, pornográf képekonyv-lapozgatásokról”. Hozzátéve: a férj ezt a gyűjteményrészt is „tudományosan alapozta meg”. Lássuk hát hogyan: „Csak vaskalaposság, vagy pharisaeismus tagadhatja azt, hogy a sociológiának egyik legérdekesebb témája a nő. E tárgyának irodalma rendkívül gazdag, a mit én abból bírok, az annak színe-java, a mi az európai nagy kultúr-nyelven e tárgyról megjelent (...) I. a) a nő physiologiai és ethnographiai tekintetben, b) a nő psychologiai és erkölcsi tekintetben, c) a nő társadalmi tekintetben, d) a nő jogi tekintetben, II. a) a szerelem, b) a házasság, c) a család, d) az elválás, c) a prostitutio.” (B. P.) ●

